

KARPATY ŁĄCZA
TRADYCYJNE PASTERSTWO

Ptaki karpackiego
krajobrazu rolniczego

Publikacja wydana została w ramach projektu „Karpaty łączą – Tradycyjne pasterstwo jako forma czynnej ochrony zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych w Karpatach” współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko oraz ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska w Krakowie.

Projekt realizują:

Lider projektu

Partner projektu

Opracowanie: Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków

Autorzy tekstów: Rafał Bobrek, Tomasz Wilk, Aleksandra Pępkowska-Król

Copyright: Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Marki 2018

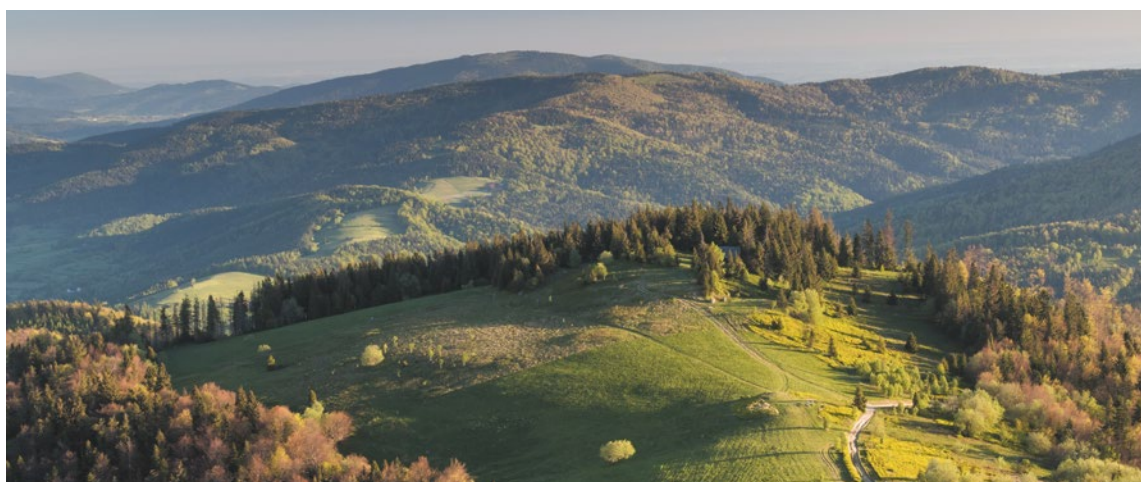
Tereny rolnicze polskiej części Karpat

Współczesny krajobraz Karpat jest wypadkową wielu czynników, z których oprócz warunków siedliskowych jednym z najważniejszych jest działalność człowieka. Przez wieki rozwój osadnictwa, rolnictwa i przemysłu powodował zastępowanie lasów, porastających większą część regionu, siedliskami półnaturalnymi i antropogenicznymi. Zajmują one obecnie ponad połowę powierzchni polskich Karpat.

Znaczny udział ma tutaj krajobraz otwarty, a jego ekologiczna rola jest nie do przecenienia. Tereny rolnicze, do których zaliczają się przede wszystkim użytki zielone (łąki i pastwiska), zajmują ok. 18% powierzchni regionu, a grunty orne stanowią 14% powierzchni. Towarzyszą one w Karpatach naturalnym zespołom roślinnym lasów, dolin rzecznych czy torfowisk, tworząc charakterystyczną dla regionu mozaikę siedlisk. Spośród półnaturalnych zbiorowisk łąk i pastwisk w Karpatach dominują łąki świeże. Do wysokości 600 m n.p.m. są to łąki rajgrasowe, charakteryzujące się zwykle niewielką różno-

rodnością gatunkową. Bogatszy gatunkowo jest zespół endemicznej dla Karpat Zachodnich łąki mietliczowo-mietlicowej, występującej na wysokościach od 600 do 1350 m n.p.m. W podobnych miejscach jak łąki świeże wykształcają się ubogie florystycznie zbiorowiska żyznych pastwisk, natomiast w miejscach silnie uwilgotnionych rozwinęły się zbiorowiska żyznych łąk kośnych.

Jednym z najbardziej charakterystycznych typów karpacciego krajobrazu otwartego, którego powstanie związane jest z działalnością pasterską, są śródleśne górskie polany. Polany te powstawały począwszy od XIV w. w wyniku usuwania (poprzez wyrąb lub wypalanie) lasów pierwotnie porastających Karpaty. Następnie, w miejsca takie wprowadzany był wypas, najczęściej owiec. W wyniku tej działalności roślinność ulegała przekształceniu i powstawały tam zbiorowiska trawiaste, których długoterminowe trwanie zależne jest od wypasania. Są one więc typowym przykładem siedlisk półnaturalnych – wykształconych przez współdziałanie gospodarki ludzkiej i procesów przyrodniczych.

Otwarty charakter karpacciego krajobrazu zawdzięczamy głównie działalności rolnej, w tym wypasowi zwierząt
Fot. T. Wilk

Ogólna charakterystyka awifauny krajobrazu rolnego Karpat

Ekosystemy polne i łąkowe, mimo że powstały w wyniku ludzkiej działalności, stanowią obecnie część karpackiej przyrody. Są miejscem występowania cennych siedlisk przyrodniczych, rzadkich gatunków roślin i zwierząt, spełniają także wyjątkowe funkcje krajobrazowe. Jedną z grup, dla których karpackie siedliska otwarte Karpat są niezwykle ważne, są ptaki.

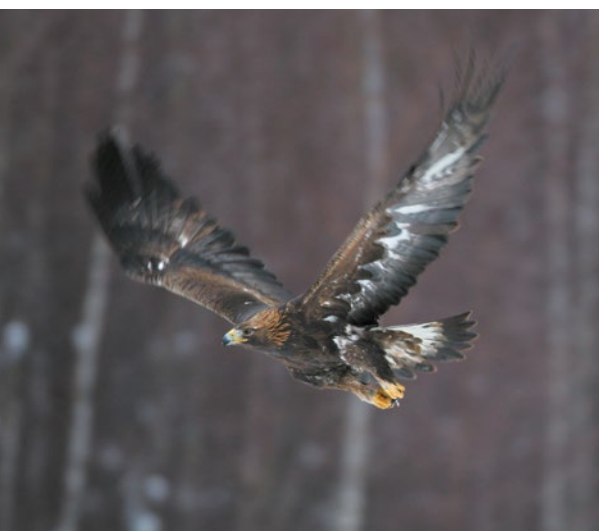
Większość ptaków zasiedlających obszary rolne w Karpatach to pospolite gatunki terenów otwartych, powszechnie występujące też na niżu. Można wśród nich wymienić trznadła, skowronka, pokląskwę, kłąskawkę, czy pliszkę żółtą. Ze śródpolnymi zakrzaczeniami i zadrzewieniami związane są m.in. gąsiorek, świergotek drzewny i cierniówka. Spora grupa gatunków towarzyszy osadom ludzkim położonym w krajobrazie wiejskim – np. wróbel, mazurek, kopciszek, pliszka siwa, bocian biały, makolągwa czy dzwonic. Na polach uprawnych spotkać można kuropatwę i przepiórkę.

Oprócz ptaków pospolitych, w karpackim krajobrazie otwartym występują także gatunki rzadsze. Ekstensywne użytkowanie łąk w Karpatach sprawia, że są one jedną z najważniejszych ostoi derkacza w kraju. Tutejsze tereny otwarte zasiedlają także rozpowszechnione ale niezbyt liczne w kraju – srokosz, jarzębatka, czy świergotek łąkowy. Wyżej położone hale zasiedla jeszcze jeden gatunek świergotka – siwerniak, którego prawie cała krajowa populacja występuje właśnie w Karpatach.

W niewielu miejscach o większej wilgotności siedlisk i bardziej równinnym ukształtowaniu terenu, głównie w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej, gniazdują ptaki siewkowe, które częściej spotykane są na niżu niż w górach – czajka, kszczyk i krwawodziób, a także drapieżny błotniak łąkowy. Torfowiska Orawsko-Nowotarskie to także miejsce występowania jednej z największych krajowych populacji szybko zanikającego w Polsce cietrzewia.

Tereny otwarte Karpat są miejscem występowania wielu gatunków ptaków zagrożonych w skali kraju lub Unii Europejskiej – m.in. cietrzewia (z lewej) i jarzębatki (z prawej)
Fot. G. Leśniewski, M. Wielicki

Karpackie łąki i pastwiska są żerowiskami wielu rzadkich gatunków leśnych – np. orła przedniego (z lewej) i puchacza (z prawej)
Fot. G. Leśniewski, C. Korkosz

Oprócz gatunków odbywających lęgi na polach uprawnych, łąkach i pastwiskach, spora grupa gatunków wykorzystuje te siedliska jako miejsce zdobywania pokarmu. Do gatunków gniazdujących w innych biotopach (głównie w lasach), ale regularnie żerujących na terenach otwartych należą między innymi: bocian biały, bocian czarny, liczna grupa ptaków drapieżnych (myszołów, pustotka, kobuz, trzmielojad, orlik krzykliwy, orzeł przedni, błotniak stawowy), a także szpak i drozdy (kwiczoł, paszkot, śpiewak, drozd obrożny). Nocą ich miejsce zajmują sowy (np. uszatka, puszczyk uralski, puchacz), często zdobywające pokarm poza lasami, na terenach otwartych i luźno zarzewionych. Gatunki te, pomimo że nie przebywają cały czas na obszarach rolnych, to nie

mogłyby przetrwać bez dostępu do użytkowanych rolniczo żerowisk o odpowiedniej strukturze i zasobności pokarmowej.

Znaczenie terenów otwartych w zachowaniu wielu gatunków ptaków podkreśla fakt występowania na nich gatunków zagrożonych – w skali kraju bądź w skali Unii Europejskiej. Do gatunków wykorzystujących karpackie siedliska rolne i objętych szczególną troską zaliczyć można te wymienione w „Polskiej czerwonej księdze zwierząt” (cietrzew, orzeł przedni, orlik krzykliwy, puchacz, puszczyk uralski) i w załączniku I dyrektywy ptasiej (cietrzew, bocian biały i czarny, trzmielojad, orlik krzykliwy, orzeł przedni, derkacz, puchacz, puszczyk uralski, gąsiorek, jarzębatka).

▼ Najpospolitsze ptaki górskich polan

Karpackie łąki i pastwiska zasiedla stosunkowo bogaty zespół ptaków. Nawet podczas krótkiego spaceru zaobserwować tam możemy niekiedy kilkanaście gatunków.

Myszołów
Fot. M. Piekarski

Pustułka
Fot. T. Wilk

Gąsiorek
Fot. T. Wilk

Świergotek drzewny
Fot. G. Leśniewski

Skowronek
Fot. G. Leśniewski

Pokląska
Fot. C. Korkosz

Przedstawiamy sylwetki 12 wybranych ptaków, które najczęściej napotkamy na górskich polanach podczas wycieczek.

Kapturka
Fot. M. Karetta

Cierniówka
Fot. C. Korkosz

Piecuszek
Fot. C. Korkosz

Pliszka siwa
Fot. T. Wilk

Szpak
Fot. T. Wilk

Trznadel
Fot. T. Wilk

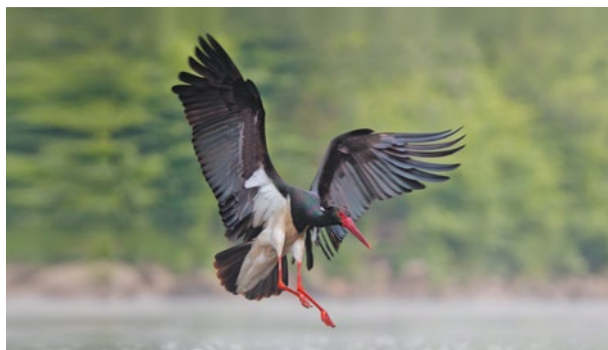
Bocian biały jest powszechnie znanym, darzonym sympatią ptakiem, gniazdującym w osadach ludzkich. Jest jednym z symboli kulturowego krajobrazu polskiej wsi i rzeczywiście w naszym kraju gniazduje blisko 25% światowej populacji tego gatunku! Bocian biały zasiedla cały kraj, ale unika obszarów silnie zalesionych i wysokich gór. Zasiedla większą część Karpat i obecnie występuje tu ok. 800 par lęgowych.

Bocian biały
Fot. G. Leśniewski

Gatunek ten w ostatnich dekadach wzrastał tu liczebnie, a także wyraźnie przesunął wyżej swój pionowy zasięg i obecnie gniazduje już nawet na wysokości przekraczającej 800 m n.p.m. Najliczniejszy jest we wschodniej części regionu oraz na Podhalu, Orawie i Spiszu. Gniazda zakładają zwykle w obrębie siedzib ludzkich – obecnie najczęściej na słupach energetycznych, rzadziej na drzewach, dachach budynków i kominach. Oprócz miejsca na gniazdo kluczowym dla tego gatunku czynnikiem jest dostępność odpowiednich żerowisk – trwałych użytków zielonych, najczęściej rozległych kompleksów podmokłych łąk.

Bocian czarny jest ptakiem gniazdującym, w przeciwieństwie do białego krewniaka,

Bocian czarny
Fot. M. Piekarski

w lasach. Niegdyś skrajnie rzadki, obecnie znacznie zwiększył swą liczebność i można go spotkać w całym kraju. W Karpatach zamieszkuje cały region od pogórzy do wysokości blisko 1000 m n.p.m., choć najliczniejszy jest we wschodnich regionach – w Beskidzie Niskim, Bieszczadach i na Pogórzu Przemyskim. Bociany czarne zasiedlają różne typy lasów, najczęściej liściastych i mieszanych, położonych w bliskości obfitujących w pokarm otwartych żerowisk – rzek i potoków, wilgotnych łąk, mokradet i zbiorników wodnych. Górskie polany odwiedza dość rzadko. Dawniej zamieszkiwał wyłącznie rozległe, odludne lasy, ale obecnie można go spotkać i w mniejszych kompleksach leśnych, gdyż zmniejszył swój lęk przed człowiekiem. Gatunek ten objęty jest strefową ochroną miejsc gniazdowania. Najważniejszym działaniem ochronnych w odniesieniu do bocianów jest obecnie zachowanie mokradet i wilgotnych użytków zielonych, gdzie ptaki te mogą zdobywać pokarm.

Cietrzew jest to duży ptak z rzędu kura-ków o wyraźnym dymorfizmie płciowym – samiec jest czarny z charakterystycznym lirowatym ogonem, samica brązowa. Oprócz lasów i zadrzewień

o niewielkim zwarciu, wymaga terenów otwartych (łąk, nieużytków), na których odbywa widowiskowe, zbiorowe toki. Wiosną samce gromadzą się w wybranych, stałych miejscach i w niezwykle efektowny sposób tokują i walczą na swych arenach, a samice odwiedzają te miejsca, by wybrać partnera. W tym okresie ptaki te są szczególnie wrażliwe na niepokojenie.

Cietrzew – samiec

Cietrzew – samica

Fot. G. Leśniewski

W Polsce cietrzew to bardzo nieliczny ptak lęgowy wschodniej i południowej części kraju. W polskich Karpatach zamieszkuje zachodnią ich część – najliczniejszy jest na Torfowiskach Oraw-

sko-Nowotarskich oraz w Tatrach. W pierwszym z tych obszarów cietrzewie zasiedlają torfowiska wysokie, w dużej mierze pokryte zadrzewieniami i zaroślami sosnowymi. Niezbędne są dla nich także otaczające torfowiska łąki i pastwiska, które ptaki te wykorzystują głównie w okresie wiosennych toków, a także zimą. Wysoko w górach spotkać można cietrzewie w pobliżu górnej granicy lasu, w strefie, gdzie świerki ustępują zaroślom kosodrzewiny i wysokogóreckim murawom. Cietrzew jest obecnie jednym z najbardziej zagrożonych gatunków ptaków w Polsce, którego zanik wiązany jest m.in. z niszczeniem siedlisk, zwiększonym drapieżnictwem ze strony lisa oraz płoszeniem. Dla jego ochrony w Karpatach ważne jest zachowanie naturalnych, nieprzekształconych torfowisk wysokich i położonych w ich otoczeniu łąk i pastwisk zagospodarowanych w tradycyjny, ekstensywny sposób. Bardzo istotne jest również zabezpieczenie cietrzewi przed płoszeniem w okresie kiedy odbywają one toki na terenach otwartych.

Derkacz to niewielki ptak z rodziny chruścieli, związany z otwartymi terenami rolnymi. W upierzeniu derkacza dominują odcienie brązu, ma on krótki dziób i silne nogi, gdyż przez większą część życia porusza się pieszo, a do lotu podrywa się zwykle dopiero po sploteniu. Prowadzi skryty tryb życia i rzadko można go zobaczyć, gdyż zwykle przebywa pod ostoną wysokiej roślinności. Obecność swą zdradza charakterystycznym, donośnym nawoływaniem, wydawanym głównie nocą.

Występuje na terenie całego kraju, najliczniej jednak w rozległych, podmokłych dolinach rzecznych na północy i wschodzie kraju. W polskich Karpatach jest szeroko rozpowszechniony w całym regionie, ale najliczniejszy w części wschod-

niej, a karpacka populacja jest jedną z najliczniejszych w kraju. Derkacz zasiedla otwarte i półotwarte tereny rolnicze użytkowane ekstensywnie, porośnięte wyższą roślinnością zielną – łąki, pastwiska, turzycowiska, nieużytki i ugorowane tereny rolne, a rzadziej także uprawy roślin okopowych, zbóż i rzepaku. Spotkać go można zarówno na pogórzach i w górskich kotlinach, jak i na górskich polanach, czasem nawet tych położonych na wysokościach przekraczających 1000 m n.p.m. Derkacz jest dalekodystansowym migrantem, spędzającym zimę w Afryce na południe od Sahary. Ptak ten chroniony jest w ramach dyrektywy ptasiej, a jego występowanie kwalifikuje właścicieli działek rolnych do udziału w systemie dopłat w ramach programu rolnośrodowiskowo-klimatycznego. To właśnie zachowanie dużych obszarów ekstensywnie użytkowanych łąk wydaje się być najważniejszym działaniem zapewniającym przetrwanie temu ciekawemu gatunkowi. Istotny jest przy tym również właściwy termin i sposób wykonywania zabiegów agrotechnicznych, co gwarantuje derkaczowi bezpieczne wyprowadzenie lęgu na kośnej łące.

Derkacz
Fot. C. Korkosz

Gąsiorek – samica i samiec
Fot. C. Korkosz

Gąsiorek jest niewielkim ptakiem z rzędu ptaków wróblowych. Samiec jest szczególnie kontrastowo ubarwiony – ma kasztanowobrązowy wierzch i jasny spód z różowym odcieniem, jasnoszarą głowę i charakterystyczną czarną maskę na oczach. Upierzenie samicy jest bardziej stonowane, a ptaki młodociane są charakterystycznie prążkowane. Jak na przedstawiciela wróblowych gąsiorek charakteryzuje się specyficznym zachowaniem. Wie, gdzie siedzi na drucie, słupie, paliku lub szczycie krzewu i wypatruje zdobyczy. Pochwycone ofiary większych rozmiarów nabija czasem na ciernie kolczastych krzewów, co ułatwi mu ich porcjowanie. Czasem takie nabite ofiary tworzą zapas pokarmu.

Zasiedla cały kraj, będąc pospolitym również w Karpatach, gdzie spotkać go można w całym paśmie aż do wysokości ok. 1100 m n.p.m. Zamieszkuje tereny otwarte i półotwarte, szczególnie chętnie skraje lasów, zakrzewione łąki i pa-

stwiska oraz kępy drzew i kolczastych krzewów i żywopłoty wśród pól i nieużytków.

Do najważniejszych zagrożeń dla gąsiorka należy ujednocianie struktury krajobrazu rolniczego (usuwanie zakrzewień, kęp drzew, miedz) oraz zwiększanie zużycia środków owadobójczych w rolnictwie (co powoduje zubożenie bazy pokarmowej tego głównie owadożernego gatunku). Najskuteczniejszym działaniem ochronnym jest zachowanie urozmaiconego, ekstensywnego krajobrazu rolniczego z pasami zadrzewień i zakrzewień (w szczególności kolczastych) na użytkach zielonych i gruntach ornych, przy ograniczonym stosowaniu chemicznych środków ochrony roślin.

Świergotek łąkowy i siwerniak

to dwa wizualnie podobne do siebie gatunki świergotków, które można spotkać na karpackich łąkach i pastwiskach.

Świergotek łąkowy zajmuje niższe położenia i siedliska na wcześniejszych etapach sukcesji niż jego wysokogórski krewniak. Zasiedla najchętniej torfowiska niskie, podmokłe łąki i pastwiska, choć spotykany jest także na łąkach położonych w piętrach reglowych, a rzadko nawet powyżej górnej granicy lasu. Jest gatunkiem liczny w skali kraju, jednak od przynajmniej kilkunastu

Siwerniak
Fot. G. Leśniewski

lat jego populacja szybko się zmniejsza i z tego powodu pomimo ciągle dość wysokiej liczebności, zaliczyć go można zarówno w skali globalnej jak i krajowej, do gatunków zagrożonych.

Siwerniak jest gatunkiem wysokogórskim. W Polsce występuje tylko w wyższych pasmach górskich Karpat i Sudetów. W Karpatach najchętniej zasiedla on łąki, murawy i kosodrzewinę, pokrywające obszary położone ponad górną granicą lasu, a zatem obszary gdzie nie prowadzi się gospodarki rolnej. Niewielka część populacji siwerniaka zasiedla też wyżej położone polany i hale górskie położone w szczytowych partiach Beskidów, a więc obszary zagospodarowane pastersko. W ostatnich latach jest niestety coraz rzadziej widywany w takich biotopach. Spośród polan pasterskich siwerniak wybiera najchętniej takie nie poddane intensywnemu wypasowi.

Oba świergotki zagrożone są postępującą obecnie w Karpatach utratą siedlisk rolnych w wyniku ich zarastania i utraty otwartego charakteru, a lokalnie także intensyfikacji użytkowania. Rolnictwo o małej intensywności może zahamować niekorzystne przemiany sukcesyjne na karpackich łąkach i pastwiskach i pozwolić omawianym gatunkom na znalezienie dogodnego do życia siedliska.

Świergotek łąkowy
Fot. M. Karetta

W karpaccim krajobrazie otwartym często żerują takie gatunki jak orlik krzykliwy (z lewej) i puszczyk uralski (z prawej), których największe krajowe populacje gniazdują właśnie w Karpatach
Fot. D. Nowak, G. Leśniewski

Ptaki drapieżne i sowy

Obszary rolne w Karpatach wykorzystywane są jako tereny łowieckie przez cały szereg gatunków drapieżnych, zakładających gniazda w lasach, lecz przystosowanych do zdobywania pokarmu na obszarach otwartych, pokrytych niską roślinnością. Należą tu zarówno gatunki pospolite i szeroko rozpowszechnione (np. myszotów czy pustutka), jak i te rzadsze (np. orzeł przedni, orlik krzykliwy i trzmielojad). Wymienione wyżej gatunki należą do ptaków aktywnych za dnia. Nocą obszary rolne stają się terenami łowieckimi innej grupy ptaków – sów. One również łęgi odbywają w lasach lub w śródpolnych zadrzewieniach, jednak często polują na otwartych terenach rolnych. Przykładami takich gatunków jest puchacz i puszczyk uralski. Większość z wymienionych powyżej gatunków należy do ptaków dużych, nielicznych i dość rzadko spotykanych, które do życia potrzebują rozległych terytoriów, gdzie znajdują miejsca gniazdowe, kryjówki, a także żerowiska zasobne w potencjalne ofiary – małe i średniej wielkości kręgowce, a w przypadku trzmielojada

– także owady błonkoskrzydłe. Z tego powodu ich ochrona wymaga zachowania dużych obszarów mozaiki lasów i terenów rolnych zagospodarowanych w tradycyjny, ekstensywny sposób, nie poddanych silnej antropopresji. Miejsca gdzie orzeł przedni, orlik krzykliwy i puchacz zakładają gniazda obejmowane są specyficzną formą ochrony gatunkowej – ochroną strefową miejsc gniazdowania i regularnego przebywania. Jednak nie zabezpiecza to tych ptaków przed utratą łowisk w wyniku presji ludzkiej. Jednym w najaktualniejszych zagrożeń dla tych ptaków w Karpatach jest postępująca rozproszona zabudowa terenów rolnych w górach, w tym na cele letniskowe i turystyczne. Niewłaściwe gospodarowanie przestrzenią pozbawia ptaki drapieżne dogodnych siedlisk, gdzie mogą zdobywać pokarm. Warto podkreślić, że dla takich gatunków jak orzeł przedni czy puszczyk uralski Karpaty stanowią najważniejszy obszar występowania w Polsce. Ich przetrwanie w skali całego kraju, jest więc uzależnione od zachowania karpacciego krajobrazu otwartego.

Zagrożenia ptaków terenów rolnych w Karpatach

Krajobraz rolniczy Karpat charakteryzuje się znaczną dynamiką, która wymuszana jest przez przemiany demograficzne, ekonomiczne czy społeczne zachodzące w regionie. Nie pozostaje to bez wpływu na ptaki krajobrazu rolniczego, które są zależne od dostępności siedlisk o odpowiedniej powierzchni i jakości. Zanik ekstensywnego użytkowania rolnego i inwestycyjne zagospodarowanie terenów otwartych to obecnie dwa kluczowe zagrożenia dla krajobrazu otwartego Karpat.

Zanik ekstensywnego użytkowania rolnego

Do istotnych zmian zachodzących w regionie zaliczyć należy spadek udziału gruntów rolnych, który zaznaczył się w polskich Karpatach najprawdopodobniej już w XIX wieku, ale największego tempa nabrał po II wojnie światowej. Doszło do tego przede wszystkim na skutek zalesiania i naturalnej sukcesji gruntów porolnych, najbardziej widocznej we wschodnich regionach Karpat, z których wysiedlono mieszkańców. Dalsze zmiany dla walorów przyrodniczych terenów otwartych Karpat zapoczątkowała zmiana ustroju politycznego Polski. Po roku 1989 doszło do znacznego spadku pogłowia zwierząt gospodarskich, a co za tym idzie – zmniejszenia zapotrzebowania na paszę (przede wszystkim siano), zmalała również opłacalność niektórych upraw. Produkcja siana prze-

niosta się z wyższych (mniej dogodnych) położen na położone niżej dawne grunty orne. Zapoczątkowało to proces zarastania wyżej położonych łąk i pastwisk i jednocześnie intensyfikacji użytkowania tych w niższych położeniach.

Zagospodarowanie terenów rolnych na cele inwestycyjne

Zasoby siedliskowe ptaków krajobrazu rolnego ulegają uszczupleniu także w wyniku silnego obecnie rozwoju zabudowy i infrastruktury, które zajmują tereny dotychczas zagospodarowane rolniczo. Dotyczy to zarówno zabudowy mieszkalnej, bardzo popularnej w górach zabudowy letniskowej, a także infrastruktury związanej z obsługą ruchu turystycznego (np. pensjonaty). Szczególnie silnie oddziałuje zabudowa letniskowa i infrastruktura narciarska (wyciągi i trasy zjazdowe), obiekty takie budowane są bowiem często na znacznych wysokościach i zajmują zanikające obecnie w wyższych położeniach górskie polany. Wpływ takich inwestycji nie ogranicza się wyłącznie do zajęcia terenu przez zabudowę, ale sięga znacznie dalej, poprzez oddziaływanie hałasem, światłem, zanieczyszczeniami i samą obecnością ludzi w miejscach dotychczas nieprzekształconych. Dodatkowo, wiele inwestycji przyczynia się do fragmentacji siedlisk przyrodniczych, rozdzielając je barierą nie do przebycia dla wielu gatunków zwierząt i roślin.

Zanik krajobrazu otwartego Karpat wiąże się m.in. z zarzucaniem użytkowania rolnego i zarastaniem terenów otwartych (po lewej) oraz zajmowaniem terenów otwartych przez zabudowę (po prawej)

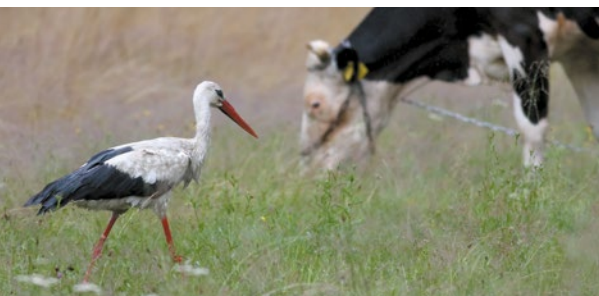
Fot. T. Wilk, K. Walasz

Jak wypas owiec przyczynia się do ochrony przyrody? Jak wypasać, by chronić ptaki?

Wypas zwierząt, zarówno w odniesieniu do ptaków krajobrazu rolnego, jak i innych elementów przyrodniczych związanych z terenami otwartymi, niesie długoterminowe, ogólne korzyści związane z utrzymaniem otwartego charakteru środowiska. Obecność zwierząt hodowlanych niweluje w znacznym stopniu główne, wskazane powyżej zagrożenia dla krajobrazu rolniczego – a więc przeciwdziała zarastaniu, a także ogranicza zagrożenie inwestycyjnym zagospodarowaniem obszaru.

Jednak wpływ wypasu na przyrodę pastwisk, w tym także na awifaunę łągową i żerowiska ptaków jest wieloaspektowy i trudno go jednoznacznie sklasyfikować jako jednostronnie negatywny

lub korzystny. Poszczególne gatunki mogą zarówno korzystać, jak i tracić na fakcie, że w miejscu gdzie występują prowadzony jest wypas, a zależy to będzie od gatunku ptaka (jego ekologii, preferencji siedliskowych itd.), etapu lub przejawu jego cyklu życiowego (gniazdowanie, żerowanie, unikanie drapieżnictwa itd.), a także charakteru siedliska. Istotne znaczenie ma także to jakie zwierzęta są wypasane i w jaki sposób, a szczególnie jak intensywny jest wypas, w jakich terminach i jakich miejscach następuje. By ograniczyć negatywne skutki wypasu (m.in. uszczuplenie bazy pokarmowej, likwidacja ukryć i schronień, zdepptywanie gniazd), należy dążyć do tego, by wypas był prowadzony ekstensywnie (z niewielką obsadą zwierząt na pastwisku), tak by zapewniał zahamowanie sukcesji pastwiska, ale nie doprowadzał do jego zubożenia i zbytniego ujednoczenia struktury roślinności. Wszelkie działania wpływające na urozmaicenie struktury pastwiska należy uznać za korzystne. Ptakom sprzyja na przykład pozostawianie obszarów w danym roku niewypasanych i nienawożonych, a także późne rozpoczynanie wypasu w sezonie, co pozwala większości gatunkom na zakończenie łągów (lub chociaż na opuszczenie przez pisklęta gniazda) zanim na pastwisko wejdą wypasane zwierzęta.

Wypas zwierząt pozwala zachować otwarty charakter krajobrazu Karpat. Musi on jednak uwzględniać potrzeby przyrody - np. odpowiednia obsada zwierząt sprzyja ograniczaniu strat w łągach ptaków.

Fot. T. Wilk, M. Karetta

Karpaty Łączą – tradycyjne pasterstwo jako forma czynnej ochrony zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych w Karpatach to projekt finansowany w latach 2018–2020 ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020. Głównym celem projektu jest utrzymanie i poprawa stanu półnaturalnych nieleśnych ekosystemów górskich łąk i muraw w polskiej części Karpat jako miejsc występowania zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych. Projekt ma charakter ponadregionalny. Jest realizowany na wybranych 16 halach

w polskiej części Karpat, na terenie województw małopolskiego i śląskiego, w większości położonych na obszarach lub w bezpośrednim sąsiedztwie ostoi Natura 2000: Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Torfowiska Orawsko-Nowotarskie, Małe Pieniny, Ostoja Gorczańska.

Projekt realizowany jest zgodnie z ideą „Karpaty Łączą”, która narodziła się w 2012 roku wraz z projektem „Karpaty łączą – mechanizm konsultacji i współpracy dla wdrażania Konwencji Karpackiej”

www.tradycyjnepasterstwo.karpatylacza.pl

Projekt realizują:

Lider projektu

Centrum UNEP/GRID-Warszawa to Zakład Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska. Od 1991 roku realizujemy w Polsce misję Programu Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska (UNEP), działając na rzecz zrównoważonego rozwoju. Wspieramy właściwe zarządzanie środowiskiem i ochronę różnorodności biologicznej. Propagujemy postawę odpowiedzialności za środowisko w społeczeństwie i w biznesie. Swoje działania realizujemy we współpracy z organizacjami i instytucjami krajowymi oraz zagranicznymi. Jesteśmy partnerem jednostek samorządowych, oświatowych oraz firm wdrażających politykę społeczną odpowiedzialności biznesu.

www.gridw.pl

Partner projektu

OGÓLNOPOLSKIE
TOWARZYSTWO
OCHRONY PTAKÓW

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP) to założona w 1991 r. organizacja pozarządowa o statusie pożytku publicznego. Zajmujemy się ochroną dzikich ptaków i miejsc, w których one żyją. Powadzimy działania z dziedziny monitoringu, czynnej ochrony przyrody, kształtowania polityk mających wpływ na środowisko oraz edukacji. Wspiera nas rzesza kilku tysięcy członków i wolontariuszy. Jesteśmy jedną z największych organizacji chroniących przyrodę w Polsce i polskim partnerem światowej federacji towarzystw ochrony ptaków – BirdLife International. Współpracujemy z polskimi i zagranicznymi autorytetami i organizacjami pozarządowymi.

www.otop.org.pl

Fundusze Europejskie
Infrastruktura i Środowisko

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska
Fundusz Spójności

ISBN 978-83-89830-30-2